

ПЕРШЫ МІЖНАРОДНЫ КАНГРЭС ДАСЛЕДЧЫКАЎ БЕЛАРУСІ

ПРАЦОЎНЫЯ МАТЭРЫЯЛЫ

Том 1, 2012

THE FIRST INTERNARIONAL CONGRESS OF BELARUSIAN STUDIES

WORKING PAPERS

Volume 1, 2012

ISBN 978-9955-12-804-5 (ONLINE)
ISBN 978-9955-12-803-8

VYTAUTAS MAGNUS UNIVERSITY

Першы Міжнародны Кангрэс даследчыкаў Беларусі

Працоўныя матэрыялы

Том 1 (2012)

The First International Congress of Belarusian Studies

Working Papers

Volume 1 (2012)

VYTAUTAS MAGNUS UNIVERSITY PRESS
KAUNAS, LITHUANIA, 2011

UDK 323.2(476)(063)
Fi319

Першы Міжнародны Кангрэс даследчыкаў Беларусі
Працоўныя матэрыялы
Том 1 (2012)

Першы Міжнародны Кангрэс даследчыкаў Беларусі адбыўся 23-25 верасня 2011 года ў Коўна (Літва)

Стыль-рэдуктура і карэктура
Вольга Гапеева (беларуская і англійская мова)
Стэфанія Каліноўская (руская мова)
Максім Александровіч (англійская мова)
Томаш Блашчак (польская мова)

Вёрстка і макет вокладкі
Дзмітры Ісаеў

Заснавальнікі і партнёры
Інстытут палітычных даследаванняў "Палітычная сфера" (Беларусь)
Універсітэт Вітаўта Вялікага (Літва)
Інстытут Вялікага Княства Літоўскага (Літва)

Міжнародны Кансорцыум "ЕўраБеларусь" (Беларусь)
Беларускі інстытут стратэгічных даследаванняў (Беларусь)
Інтэрнэт-часопіс "Новая Эўропа" (Беларусь)
Сайт экспертнай супольнасці "Наше мнение" (Беларусь)
Часопіс "Arche" (Беларусь)
Еўрапейскі Цэнтр па пытаннях меншасцяў (Германія)
Інтэрнэт-выданне "BelarusDigest" (Вялікабрытанія)
Праграма "Лятучы ўніверсітэт" (Беларусь)
Фонд імя Конрада Адэнаўэра (Германія)
Агенцыя гуманітарных тэхналогій/Цэнтр сацыяльных інавацый (Беларусь)
Цэнтр усходняй палітыкі (Літва)

Выданне падрыхтаванае дзякуючы падтрымцы *Фонду ім. Конрада Адэнаўэра*

ISBN 978-9955-12-804-5 (online)
ISBN 978-9955-12-803-8

UDK 323.2(476)(063)
Fi319

The First International Congress of Belarusian Studies
Working Papers
Volume 1 (2012)

The First International Congress of Belarusian Studies was held on September 23-25, 2011 in Kaunas (Lithuania).

Proof-reading
Volha Hapiejeva (Belarusian and English)
Stefanija Kalinoŭskaja (Russian)
Maksim Alieksandrovič (English)
Tomasz Błaszczyk (Polish)

Design and Layout
Dzmitry Isajeŭ

Founders and Organizers
Political Sphere Institute of Political Studies (Palityčnaja Sfiera) (Belarus)
Vytautas Magnus University (Lithuania)
Institute of the Grand Duchy of Lithuania (Lithuania)

EuroBelarus International Consortium (Belarus)
Belarusian Institute for Strategic Studies (Belarus)
Novaja Eŭropa / New Europe online magazine (Belarus)
Našie Mnienije / Our Opinion Expert Community web-site (Belarus)
Arche Journal (Belarus)
The European Centre for Minority Issues (Germany)
BelarusDigest online magazine (United Kingdom)
Flying University program (Belarus);
Agency of Humanitarian Technologies/ Centre for Social Innovations (Belarus);
East Politics Centre public institution (Lithuania)

The volume is published with support of *Konrad Adenauer Stiftung*

ISBN 978-9955-12-804-5 (online)
ISBN 978-9955-12-803-8

Міжнародны Кангрэс даследчыкаў Беларусі
International Congress of Belarusian Studies
Tarptautinis Baltarusijos tyrimų kongresas

Міжнародны Кангрэс даследчыкаў Беларусі быў заснаваны 6 кастрычніка 2010 года ў г. Коўна (Літва) на сустрэчы прадстаўнікоў беларускай і літоўскай акадэмічнай і экспертнай супольнасці.

Кангрэс ініцыяваны як штогадовая сустрэча беларускіх і замежных навукоўцаў, экспертаў, аналітыкаў, прадстаўнікоў грамадскіх і дзяржаўных інстытуцый, якія займаюцца даследаваннем Беларусі.

Місія Кангрэса – развіццё супольнасці навукоўцаў, аналітыкаў і экспертаў, а таксама спрыянне больш глыбокаму разуменню Беларусі ў акадэмічным і грамадскім асяродку краіны, рэгіёну і свету.

Кангрэс бачыцца месцам прэзентацыі вынікаў працы навукоўцаў і экспертаў на працягу года. Акрамя гэтага, правядзенне Кангрэса з'яўляецца выдатнай магчымасцю для распрацоўкі новых жыццяздольных даследчых і грамадскіх праектаў, абмену меркаваннямі і ідэямі, усталявання нефармальных кантактаў. Кангрэс дазволіць сістэматызаваць веды пра Беларусь, а таксама заахвоціць практыку ўзаемнага супрацоўніцтва і камунікацыі.

Кангрэс разлічаны на ўдзел шырокага кола спецыялістаў з Беларусі, Еўрапейскага Саюза, Расіі, ЗША, Украіны і іншых краінаў свету.

Праца Кангрэса спалучае традыцыйныя пасяджэнні з арганізацыяй экспертных панэляў і грамадскіх дыскусій па актуальным тэмам беларускай палітыкі, культуры, грамадства, рэгіянальнага і міжнароднага супрацоўніцтва.

The International Congress of Belarusian Studies was founded at the meeting of Belarusian and Lithuanian scholars and experts in October 6, 2010 in Kaunas, Lithuania.

The Congress was initiated as an annual meeting of Belarusian and foreign scholars, experts, analysts and representatives of civil society and government institutions, which are involved in studying Belarus.

The Congress' mission is to promote a deeper understanding of Belarus in academic and civil communities of the country, region and world.

The Congress aims to become a place for presentation of outcomes of scholarly and expert activities, produced throughout the year. In addition, the Congress is an excellent opportunity to develop new research and community projects, to exchange views and ideas and to establish informal contacts.

The Congress combines traditional academic activities with expert panels and public discussions on topical issues of Belarusian politics, culture, society, regional and international cooperation.

2010 m. spalio 6 d. Kaune (Lietuva) susirinkę baltarusių ir lietuvių mokslininkai ir ekspertai nutarė surengti tarptautinį Baltarusijos tyrimų kongresą.

Tokie kongresai turėjo tapti kasmetiniais baltarusių ir kitų šalių mokslininkų, ekspertų, analitikų, visuomeninių organizacijų ir valstybinių institucijų atstovų, besidominčių Baltarusija bei atliekančių jos tyrimus, suvažiavimais.

Kongreso misija – išvystyti mokslininkų, analitikų ir ekspertų visuomenę, siekti geresnio Baltarusijos supratimo tarp akademinių ir visuomeninių centrų šalyje, regione ir pasaulyje.

Kongresas turėtų tapti mokslininkų ir ekspertų per metus atliktų darbų rezultatų pristatymo vieta. Taipogi kongresas gali būti puikia vieta, kur gimtų nauji tyrimų ar visuomeniniai projektai, būtų keičiamasi idėjomis ar užmezgami nauji neformalūs kontaktai.

Kongreso darbą nutarta organizuoti sukuriant įvairias ekspertų ir diskusijų darbo grupes, kuriose būtų gvildenamos aktualios baltarusiškos politikos, kultūros, visuomenės tyrimų, regioninio ir tarptautinio bendradarbiavimo temos.

Web: http://icbs.lt, http://icbs.palityka.org/
e-mail: icbs@palityka.org
Tel. (BY) + 375 29 673 32 96
Tel. (LT) + 370 68 63 11 46
Fax. + 370 37 20 38 58

1

2 БЕЛАРУСКАЯ МАДЭЛЬ – ПАДСУМАВАННЕ ДВУХ ДЗЕСЯЦІГОДДЗЯЎ

3

4

5

6

7

8

ДЗВЮХЧАСТКАВАЯ ЭКАНОМІКА БЕЛАРУСІ: ФАКТАРЫ ФАРМАВАННЯ І ТРАЕКТОРЫЯ РАЗВІЦЦЯ

КІРЫЛ ГАЙДУК

Анатацыя: Працяглая затрымка эканамічных рэформаў у Беларусі прывяла да фармавання дзвюхчасткавай эканомікі, у межах якой менш эфектыўныя прадпрыемствы жывуць часткова за кошт дзяржаўнай дапамогі, якую даюць больш эфектыўныя прадпрыемствы. Гэтая "эканоміка дзвюх рэальнасцяў" стала вынікам стратэгічнага выбару шляху эканамічнага развіцця, зробленага напачатку 1990-х гг. Гэты выбар вызначаўся, апроч іншых фактараў, жаданнем пазбегнуць сацыяльных выдаткаў рэформаў. Аднак з цягам часу макраэканамічныя выдаткі ўтрымання дзвюхчасткавай эканомікі ўзраслі. Аналіз функцыянавання гэтай эканамічнай мадэлі ў доўгатэрміновым перыядзе паказвае, што яна сутыкаецца з шэрагам праблемаў: (i) адставаннем узроўня даходаў і скарачэннем спажывання і (ii) скажэннем інвестыцыйных стымулаў і/або залішнім крэдытаваннем з боку дзяржавы.

Ключавыя словы: дзвюхчасткавая эканоміка, эканамічны рост, Беларусь.

ECONOMIC DUALISM IN BELARUS: THE CAUSES AND CONSEQUENCES

Abstract: Postponement of reforms in Belarus has resulted in economic dualism. A dual economy consists of two sectors: a sector of less efficient and sheltered enterprises and a sector of more efficient and competitive companies. The government subsidizes the former at the expense of the latter. The Belarusian dual economy is a product of policy choice made in the early 1990s. This choice had been determined, among other factors, by the willingness to avoid painful social costs of transformation. Over time, the macroeconomic costs of maintaining the dual economy have increased. If the dual economy endures over the long run, it is likely (i) to generate lower incomes and consumption, and (ii) to distort investment incentives and/or produce state-induced overinvestment.

Keywords: Dual Economy, Economic Growth, Belarus.

Эканоміка Беларусі часта разглядаецца як тыповы выпадак адкладзеных рэформаў. Маштабная перадача актываў у прыватныя рукі пакуль не адбылася, а ўрад выкарыстоўвае адміністрацыйныя рычагі кіравання эканомікай. Каля дзвюх трацінаў ВУП вырабляюць дзяржаўныя прадпрыемствы, на якіх занятыя каля 66 % працоўных рэсурсаў. Тым не менш, нягледзячы на адсутнасць значных рэформаў, тэмпы эканамічнага росту за 2001–2011 гг. склалі каля 7,4 % штогод[1].

Адметнасцю эканомікі Беларусі ёсць даволі працяглае суіснаванне прыбытковых і стратных прадпрыемстваў. Гэтак, у 2011 г. у прамысловасці каля 9 % прадпрыемстваў былі стратныя, у той час як у сельскай гаспадарцы такіх было амаль 32 %. У 2011 г. сума стратаў прамысловых прадпрыемстваў дасягнула 1,6 % ВУП. Відавочна, што неэфектыўным прадпрыемствам патрэбна дзяржаўная падтрымка. Згодна з ацэнкамі Сусветнага банку (2010 г., 2011 г.) у 2009 г. субсідыі сельскай гаспадаркі склалі ад 4,5% да 8 % ВУП, а прамысловасці – да 8,5 % ВУП.

Спалучэнне прыбытковых і стратных суб’ектаў гаспадарання стварае спецыфічную эканоміку “дзвюх рэальнасцяў”, якая складаецца з сектара субсідаваных дзяржаўных прадпрыемстваў і фірмаў прыватнага сектара, на якія не распаўсюджваюцца дзяржаўныя прэферэнцыі ды якія перыядычна вымушаныя выступаць у ролі донара. Такім чынам, *беларуская эканоміка ёсць дзвюхчасткаваю,* у ёй спалучаюцца сектар неэфектыўных прадпрыемстваў, якія нярэдка выконваюць сацыяльную функцыю захавання занятасці, і сектар канкурэнтных ды эфектыўных кампаній, выручка якіх – яўна ці няяўна – абкладаецца падаткам і трансфармуецца ў субсідыі. Апроч субсідый, прадпрыемствам даюцца падатковыя льготы і льготныя дырэктыўныя крэдыты. У 2009 г. каля паловы крэдытаў у эканоміцы былі дырэктыўнымі (Fitch Ratings, 2010)[2].

Фармаванне дзвюхчасткавай эканомікі звязана са стратэгічным выбарам 1990-х гг. і, як вынік, адкладзенаю мадэрнізацыяй ды звязанай з ёю палітыкай падтрымання (залішняй) занятасці. У сацыяльным плане дзвюхчасткавая эканоміка падмацаваная ўстойлівай арыентацыяй шэрагу “групаў сацыяльнага кантракту ... на дзяржаўны патэрналізм і актыўную рэгуляцыйную ролю дзяржавы” ў цэлым (Силицкий, 2009: 185).

Канцэпцыя “дзвюхчасткавай эканомікі” была выпрацаваная для аналізу сітуацыі ў краінах, што развіваюцца (Boeke, 1953; Lewis, 1954; Fei & Ranis, 1964). У межах фармальных эканамічных мадэляў два сектары суіснуюць без канфліктаў. Гэтак, у класічнай[3] мадэлі Льюіса рост

[1] Тут і далей выкарыстоўваюцца звесткі Белстату, калі не абумоўлена іншае.

[2] Разам з тым, значная іх частка прыпадала на будаўніцтва жытла.

[3] Пабудаванай на перадумовах класічнай, а не неакласічнай эканамічнай тэорыі.

у дзвюхчасткавай эканоміцы можа быць устойлівы і працяглы, пакуль працоўныя рэсурсы з “адсталага” аграрнага сектару перацякаюць у “перадавы” прамысловы сектар.

У малых адкрытых эканоміках паміж сектарамі ўзнікаў канфлікт, у прыватнасці, паміж сектарам прадпрыемстваў, якія працуюць на ўнутраны рынак, і сектарам прадпрыемстваў-экспарцёраў (Aukrust, 1977). Кампаніі, арыентаваныя на ўнутраны рынак, маглі карыстацца абмежаванай канкурэнцыяй і павышаць, напрыклад, заробкі, перакладаючы павялічаныя выдаткі на плечы спажыўцоў. У кампаній-экспарцёраў такой магчымасці не было з прычыны канкурэнцыі на вонкавых рынках. Канфлікт паміж сектарамі, якія працуюць на ўнутраны рынак і сектарамі, якія вырабляюць тавары на экспарт, удавалася вырашаць праз цэнтралізаваныя перамовы наконт заработнай платы (Iversen & Eichengreen, 1999).

У краінах Лацінскай Амерыкі фармаванне дзвюхчасткавай эканомікі звязанае з традыцыйным дамінаваннем сектару прадпрыемстваў-манапалістаў пад кантролем буйных фінансавых групаў. Спробы сацыялістычных урадаў Чылі і Перу ў 1970–1980-я гг. “падцягнуць” прыбыткі больш адсталых прадпрыемстваў і галінаў прывялі да павелічэння вонкавай пазыкі, бо ўнутраныя субсідыі не былі значнымі з прычыны нізкай долі падаткаў у ВУП[4].

Краінам з пераходнай эканомікай у Цэнтральнай і Усходняй Еўропе (Польшчы, Вугоршчыне і Чэхіі) таксама не ўдалося пазбегнуць фазы “дзвюхчасткавай эканомікі”. Аднак яна была даволі кароткая (з 1990 да 1992–1993 гг.). У гэты перыяд прадпрыемствы яшчэ не прыватызавалі і/або рэструктурызавалі. Напрыклад, у Польшчы яны былі пад кіраваннем Нацыянальных прыватызацыйных фондаў. Фактычна прадпрыемствы заставаліся пад кіраваннем дзяржавы. Менеджары гэтых прадпрыемстваў імкнуліся да атрымання субсідыяў, а дзяржава была зацікаўленая ў тым, каб не даць прадпрыемствам разваліцца і захаваць кошт актываў (Eyal, Szelényi, & Townsley, 1998). Апроч гэтага, адначасовае банкруцтва мноства прадпрыемстваў магло б выклікаць глыбокі эканамічны спад. Падатковыя субсідыі маглі быць праблематычныя, бо новыя, больш эфектыўныя прадпрыемствы атрымлівалі падатковыя льготы, таму падтрыманне ажыццяўлялася праз банкі.

У той час у банкаў і прадпрыемстваў існавалі стымулы “гуляць супраць дзяржавы”. Банкі былі ўпэўненыя, што дзяржава іх падтрымае, нават калі яны выдадуць крэдыты менш эфектыўным пазычальнікам (Gorton & Winton, 1998). Разам з тым, банкам было складана прымаць

[4] У Чылі ў 1971–1972 гг. гэты паказчык склаў 18,2% і 20,2%, у той час як у Перу ў 1987–1988 гг. – 25,9% і 23,5%, адпаведна (Dornbusch & Edwards, 1989).

рашэнні наконт пазыкаў прадпрыемствам, якія не мелі досведу працы ў новых рынкавых умовах. Акрамя таго, постсацыялістычныя ўрады адмовіліся ад правядзення прамысловай палітыкі. Падтрыманне суб'ектаў гаспадарання шмат у чым было непаслядоўнае, бо адсутнічалі ўзгодненыя галіновыя прыярытэты.

Як вынік, банкі пачалі назапашваць дрэнныя пазыкі. Сродкам іх ратавання была рэкапіталізацыя банкаў, якая каштавала розным краінам не менш за некалькі адсоткаў ВУП (Sherif et al., 2003). У гэтай сітуацыі ўзнікала палітычна-эканамічная "праблема вартага даверу абавязацельства". Урадам, рэпутацыя якіх была падмочаная непаслядоўнай палітыкай у мінулым, трэба было сігналізаваць пра тое, што ў будучыні дзяржава не будзе падтрымліваць прадпрыемствы і банкі. Гэтакім сігналам сталася банкаўская прыватызацыя. За кароткі прамежак часу замежныя банкі зрабіліся ўладальнікамі банкаў краінаў Цэнтральнай і Усходняй Еўропы.

Такім чынам, міжсектарны канфлікт паміж "старымі" і "новымі" формамі эканамічнай дзейнасці ў былых сацыялістычных краінах вырашыўся не ў карпаратысцкім ключы (у межах трохбаковых перамоваў), а з дапамогаю рыначнага дысцыплінацыйнага механізму, а менавіта прыватызацыі нацыянальнага банкаўскага сектара. Разам з тым, у краінах Балтыі – перадусім Латвіі ды Эстоніі – фазы дзвюхчасткавай эканомікі практычна не было. Гэта звязана з тым, што першыя рэфарматары прытрымліваліся "неаліберальнай" ідэалогіі, якая адмаўляе паступовыя рэформы. Апроч таго, гэтыя краіны імкнуліся як мага хутчэй пазбавіцца "савецкай спадчыны".

У былых сацыялістычных краінах узнікненне дзвюхчасткавай эканомікі было найперш звязанае з прамысловай спадчынай. Сацыялістычныя прадпрыемствы часта былі буйныя, на іх працавалі тысячы людзей. Пасля распаду сацыялістычнага блоку, наёмныя працаўнікі сутыкнуліся з нявызначанасцю, звязанаю з прымяненнем назапашаных імі працоўных навыкаў у новых, рынкавых умовах. У Беларусі ўлады "канвертавалі" гэтую нявызначанасць у эканамічную палітыку, падмацаваную антырынкавай рыторыкай.

Што ж адбываецца, калі дзвюхчасткавая эканоміка выжывае? Аналіз сітуацыі ў эканоміцы Беларусі дазваляе адказаць на гэтае пытанне. У прыватнасці, вынікі мадэлявання (Bonatti & Haiduk, 2010)[5] сведчаць пра тое, што ў доўгатэрміновым перыядзе дзвюхчасткавая эканоміка саступае ва ўзроўні даходаў больш развітым краінам. Апроч запаволення канвергенцыі, у такой эканоміцы скажаюцца стымулы да інвеставання, што ў будучыні вядзе да скарачэння тэмпаў эканамічнага росту.

[5] У мадэлі аналізуюцца наступствы выдавання наўпроставых субсідыяў менш эфектыўным прадпрыемствам.

Разам з тым, існуюць інструменты эканамічнай палітыкі, якія дазваляюць дзвюхчасткавай экономіцы расці. Сярод такіх інструментаў асноўную ролю грае дырэктыўнае крэдытаванне. Прыкладам такой палітыкі выступае сучасны Кітай. Можна правесці некалькі паралеляў паміж экономікамі Кітая і Беларусі. Нягледзячы на распаўсюджанае меркаванне, што ў Кітаі вітаецца свабода прадпрымальніцтва, а экономіка адкрыта для вонкавых інвестараў, у 1990-я гг. у гэтай краіне адбыўся паварот да “дзяржаўнага капіталізму”. Калі ў 1980-я гг. эканамічны рост быў дасягнуты за кошт росквіту прадпрымальніцтва, то ў 1990-я гг. гэтую палітыку згарнулі. Прыватныя прадпрыемствы, створаныя ў сельскай мясцовасці ў 1980-я гг., сутыкнуліся з ростам падаткаў, а працоўная сіла мігравала на прамысловыя прадпрыемствы ў гарады (Huang, 2008). Апроч іншага, распаўсюджанай зрабілася палітыка “фінансавай рэпрэсіі”, у межах якой дырэктыўныя крэдыты выдаюцца асобным прадпрыемствам пад нізкія адсоткі (Lardy, 2008).

Вынікам такой палітыкі ёсць інвестыцыйныя перакосы, якія вядуць да запаволення або зніжэння спажывання хатніх гаспадарак. Акрамя таго, банкі назапашваюць дрэнныя пазыкі, што ў будучыні вядзе да запаволення тэмпаў росту інвестыцыяў і скарачэння тэмпаў росту ВУП. Такія асцярогі аналітыкі выказваюць у дачыненні да Кітая (Das, 2012, Зотин, 2012). Вынікі аналітычнага мадэлявання дзвюхчасткавай экономікі, пабудаванай на дырэктыўным крэдытаванні, паказваюць, што эканамічны рост сапраўды магчымы, але за кошт зніжэння спажывання тых, хто ашчаджае: хатніх гаспадарак і/або інвестараў.

Такім чынам, выпадак Беларусі – выпадак адкладзеных рэформаў, якія прывялі да фармавання дзвюхчасткавай экономікі, у межах якой менш эфектыўныя прадпрыемствы жывуць часткова за кошт дзяржаўнай дапамогі, якую даюць больш эфектыўныя прадпрыемствы. Такая эканамічная сістэма ў доўгатэрміновым перыядзе будзе сутыкацца з шэрагам праблемаў: (а) адставаннем узроўню даходаў і скарачэннем спажывання і (б) скажэннем інвестыцыйных стымулаў і залішнім крэдытаваннем з боку дзяржавы.

Бібліяграфія

1. Всемирный банк (2010). Беларусь: Показатели развития промышленности до и в период мирового кризиса, Аналитическая записка № 1, июнь 2010 г. Вашингтон.

2. Всемирный банк (2011). Обзор государственных расходов в Республике Беларусь. Реформирование бюджетно-налоговой сферы

в целях восстановления устойчивого экономического роста , часть 1, август 2011. Вашингтон.

3. Зотин, А. (2012). "Великий тормозной путь", *Коммерсантъ* Деньги, № 14 (871), 09.04.2012.

4. Силицкий, В. (2009). "От общественного договора к общественному диалогу: некоторые соображения о природе и динамике социальной контрактации в современной Беларуси", в К. Гайдук, Е. Ракова, В. Силицкий (ред.), *Социальные контракты в современной Беларуси.* Санкт-Петербург: Невский простор.

5. Aukrust, A. (1977). *Inflation in the Open Economy:* A Norwegian Model. Oslo.

6. Boeke, J. H. (1953). *Economics and Economic Policy of Dual Societies.* Institute of Pacific Relations. New York.

7. Bonatti, L. and Haiduk, K. (2010). "Dualism and Growth in Transition Economies: A Two-Sector Model with Efficient and Subsidized Enterprises", *University of Trento Department of Economics Discussion Papers,* No. 15, URL (consulted 04.06.2011): http://www.unitn.it/files/download/8303 /15_10.bonattihaiduk.pdf

8. Das, S. (2012). "All Feasts Must Come to an End – China's Economic Outlook", *Eurointelligence,* URL (consulted 11.03.2012): http://www.eurointelligence.com/eurointelligence-news/comment/singleview/article/all-feasts-must-come-to-an-end-chinas-economic-outlook.html

9. Dornbusch, R. and Edwards, S. (1989). "The Macroeconomics of Populism in Latin America", *The World Bank Working Paper,* WPS 316, December 1989.

10. Eyal, G., Szelényi, I. and Townsley, E. (1998). *Making Capitalism without Capitalists: Class Formation and Elite Struggles in Post-Communist Central Europe.* London: Verso.

11. Fei, J. S. and Ranis, G. (1964). "A Theory of Economic Development", *American Economic Review,* Vol. 51, No.4, pp. 533–565.

12. Fitch Ratings (2010). Belarusian Banking Sector – Directed Lending: On the Up or On the Way Out? URL (consulted 10.06.2011): http://www.fitchratings.com/creditdesk/reports/report_frame.cfm?rpt_id=529 065

13. Gorton, G. and Winton, A. (1998). "Banking in Transition Economies: Does Efficiency Require Instability?", *Journal of Money, Credit, and Banking, Part 2: Comparative Financial Systems,* Vol. 30, No.3, pp. 621–650.

14. Huang, Y. (2008). *Capitalism with Chinese Characteristics: Entrepreneurship and the State.* Cambridge: Cambridge University Press.

15. Iversen, T. and Eichengreen, B. (1999). "Institutions and Economic Performance: Evidence from the Labor Market", *Oxford Review of Economic Policy,* Vol. 15, No.4, pp. 121–138.

16. Lardy, N. (2008). “Financial Repression in China”, *Peterson Institute Policy Brief,* No. PBO-08, URL (consulted 05.06.2011): http://www.iie.com/publications/pb/pb08-8.pdf

17. Lewis, W. A. (1954). “Economic Development with Unlimited Supplies of Labour”, *The Manchester School,* Vol. 22, No. 2, pp. 139–191.

18. Sherif, K., Borish, M., and Gross, A. (2003). *State-owned Banks in the Transition: Origins, Evolution, and Policy Responses.* Washington, D.C.: The World Bank.

ЭМІГРАЦЫЯ З БЕЛАРУСІ (1991–2010): СТАТЫСТЫКА, НАПРАМКІ, ПРЫЧЫНЫ

НАТАЛЛЯ ГАРДЗІЕНКА

Анатацыя: Дваццаць гадоў існавання незалежнай Рэспублікі Беларусь адзначаныя актыўнымі міграцыйнымі працэсамі. Статыстыка атрымання беларусамі права на сталае пражыванне ў найбуйнейшых краінах эміграцыі не супадае з афіцыйнымі беларускімі лічбамі і сведчыць пра перыядычную актывізацыю эміграцыі з Беларусі. Асноўнымі кірункамі эміграцыі беларусаў з'яўляюцца: Расія, Ізраіль, Украіна, ЗША, Нямеччына. Прычынамі эміграцыі з Беларусі сталі як эканамічныя, так і палітычныя. Сярод эмігрантаў істотны адсотак спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй. Актывізавалася і нелегальная эміграцыя з Беларусі.

Ключавыя словы: міграцыя, эміграцыя, міграцыйная статыстыка, нелегальная эміграцыя, дыяспара.

EMIGRATION FROM BELARUS (1991-2010): STATISTICS, TRENDS, CAUSES

Abstract: Twenty years of the independent Republic of Belarus are marked by active migration. Statistics of Belarusians who get permanent residency in major emigration countries does not coincide with the official Belarusian figures, which testifies to a recurrent activation of emigration from Belarus. The main directions of Belarusian emigration are: Russia, Israel, Ukraine, USA, Germany. The causes of emigration from Belarus are both economic and political. There is a significant percentage of professionals with higher education among Belarusian emigrants. Illegal emigration from Belarus has also intensified lately.

Keywords: Migration, Emigration, Migration Statistics, Illegal Emigration, Diaspora.

З'яўленне на еўрапейскай мапе незалежнай Рэспублікі Беларусь адбылося на фоне актыўных эміграцыйных працэсаў, якія запачаткавала яшчэ прыняцце ў СССР спрошчанага "Закону аб выездзе" у 1989 г.

Эканамічныя складанасці і новыя магчымасці эміграцыі справакавалі вялікую хвалю выезду беларусаў у розных кірунках. Так, цягам 1990–1992 гг. у розныя краіны з Беларусі выехалі больш за 282 тысячы чалавек, якія тады скіраваліся збольшага ў Расію, Ізраіль, Украіну, ЗША.

Пасля першых гадоў "эміграцыйнага шоку" колькасць эмігрантаў зменшала. І калі ў 1995 г., паводле афіцыйных звестак, Беларусь пакінулі каля 35 тыс. чалавек, то ў 1999 г., паводле тае ж статыстыкі, толькі крыху болей за 13 тысяч чалавек. Такім чынам, сцвярджаецца, што цягам 1990–1999 гг. Беларусь пакінулі каля 493 тысяч чалавек, прычым большая частка – да 1994 г.

Аднак да беларускай эміграцыйнай статыстыкі, пачынаючы ад другой паловы 1990-х гг., варта ставіцца даволі асцярожна. Па-першае, яна стабільна адлюстроўвае штогадовае змяншэнне ўзроўню эміграцыі, якому складана знайсці адэкватнае тлумачэнне. У Беларусі фактычна няма абмежаванняў на выезд з краіны, а таму працэс эміграцыі залежыць найперш ад эканамічных, а далей і ад палітычных фактараў. Цягам дваццаці гадоў у эканамічнай і палітычнай сітуацыі ў краіне былі розныя перыяды, якія выклікалі то павелічэнне, то змяншэнне колькасці ахвочых пакінуць яе межы. Менавіта таму няспыннае змяншэнне афіцыйных звестак эміграцыйнай статыстыкі абгрунтаваць немагчыма. Да таго ж, лічбы эміграцыі з Беларусі ў асобныя краіны, апублікаваныя ў беларускіх статыстычных штогодніках, істотна адрозніваюцца ад лічбаў колькасці беларусаў[1], што атрымоўваюць права сталага пражывання ў тых самых краінах, паводле мясцовых звестак.

Так, паводле афіцыйнай версіі, цягам 2000–2009 гг. з Беларусі ў ЗША выехалі 8814 чалавек, звесткі ж амерыканскай статыстыкі за аналагічны перыяд сведчаць пра 23575 беларускіх грамадзян, зарэгістраваных у якасці імігрантаў у гэтай краіне (US Department). Гэтаксама істотна адрозніваецца афіцыйная беларуская статыстыка і статыстыка іміграцыі беларусаў у Германію, Чэхію, Канаду. Так, калі паводле афіцыйных звестак, у Канаду ў 2000–2009 гг. выехала 1012 чалавек, дык паводле канадскай статыстыкі, сюды прыехала 5175 грамадзян Беларусі (Citizenship and Immigration).

Паводле аднаго з даследаванняў міграцыйных працэсаў у Беларусі: *"У перыяд ад 2000 па 2006 гг. колькасць выехалых з тэрыторыі Беларусі эмігрантаў зменшылася да адносна стабільнага ўзроўню 8–10 ты-*

[1] Пад "беларусамі" тут і далей маюцца на ўвазе грамадзяне Рэспублікі Беларусь, якія маюць адпаведныя пашпарты.

сяч чалавек на год. За час 2000–2006 гг. з Рэспублікі Беларусь выбылі 86536 чалавек" (Евелькин, 2008: 48). У той жа час, статыстыка краін прыбыцця сцвярджае, што за 2000–2006 гг. з Беларусі на сталае жыхарства прыбылі ў Расію – 40490 чалавек (Федэральная служба), у ЗША – 18696 чалавек (US Department), у Германію – 15890 чалавек (Organisation for Economic Cooperation), у Ізраіль – больш за 6858 чалавек (The Ministry of Immigrant Absorption), у Чэхію – 3687 чалавек (Czech Statistical Office), у Канаду – 3629 чалавек (Citizenship and Immigration), што разам ужо складае больш за 89250 чалавек. І гэта статыстыка толькі па асноўных краінах.

Гэтае і іншыя несупадзенні дазваляюць паставіць пад сумнеў афіцыйную лічбу ў 605902 эмігранты з Беларусі цягам 1990–2009 гг. Можна сцвярджаць, што рэальная колькасць эмігрантаў з незалежнай Беларусі за часы яе існавання значна большая.

Прычым важна адзначыць, што даследчыкі сцвярджаюць пра значнае павелічэнне ад другой паловы 1990-х гадоў не толькі легальнай працоўнай эміграцыі з Беларусі, але і нелегальнай. Нелегальная працоўная міграцыя значна пераўзыходзіць легальную (Загорец, 2000: 78).

Асноўная частка незаконных працоўных эмігрантаў з Беларусі працуюць у Расіі. Іх колькасць ад 10 да 30 тысяч чалавек. Большасць сярод іх – мужчыны 20–40 гадоў, пераважна занятыя на сезонных работах. Значная частка працуе ў будаўніцтве, рамонце кватэр, у сельскай гаспадарцы – меней. Паступова расце колькасць незаконных мігрантаў у сферы паслуг, гандлю, грамадскага харчавання (Казлоў, 2008: 38-39).

Паводле некаторых сведчанняў, колькасць эмігрантаў з Беларусі складае прыкладна 120 тысяч чалавек у год (Казлоў, 2008: 36).

Асноўнымі краінамі эміграцыі беларусаў з'яўляюцца: Расія, Ізраіль, Украіна, ЗША, Германія. Пры гэтым доля Ізраілю паступова зменшылася цягам 1990-х. На пачатку перыяду да 67 % эмігрантаў на Захад скіроўваліся ў Ізраіль. Сёння там ад 60 да 100 тысяч выхадцаў з Беларусі (Кавалёва, 2004: 4).

У 2000–2008 гг. найбольш прывабныя краіны працоўнай эміграцыі беларусаў – ЗША і Расія (разам каля 74 % працоўных эмігрантаў). Далей па папулярнасці ідуць Вялікабрытанія і Германія (Зайцев, 2010: 298).

Даследчыкі адзначаюць, што інтэнсіўны экспарт рабочай сілы з Беларусі адбываецца найперш у памежныя краіны: Польшчу, Расію, Літву, а таксама Германію, Чэхію, Славакію, Ізраіль, арабскія краіны, якія маюць патрэбу ў высокакваліфікаваных рабочых кадрах (Кавалёва, 2004: 4). Працоўная эміграцыя ў 1999–2008 гг. перавышала імпарт працоўнай сілы ў 3,6 разы (Зайцев, 2010: 296).

Паводле сацыялагічных даследаванняў, колькасць ахвочых выехаць на заробкі за мяжу вагаецца ад 15 % да 45 % у залежнасці ад узроставай групы. Сярод моладзі міграцыйныя ўстаноўкі найбольш моцныя. Сацыялагічныя даследаванні сцвярджаюць, што гатовы з'ехаць за мяжу на любых умовах 45 % (ва ўзросце да 18 гадоў), 43 % (18–25 гадоў), 34 % (26–30 гадоў) (Загорец, 2000: 78).

Варта адзначыць, што адмоўнае міграцыйнае сальда склалася сярод працаўнікоў з вышэйшай адукацыяй. Іх больш выязджае, чым прыязджае (Казлоў, 2008: 38).

Каля 300 навукоўцаў і выкладчыкаў ВНУ (палова з якіх дактары і кандыдаты навук) выехалі з Беларусі ў 1991–1995 гг. у ЗША (38 %), Ізраіль (32 %), Расію (10 %), Германію (7 %), Канаду (3 %) (Кавалёва, 2004: 11). Працэс выезду працягваўся і надалей .

Аналагічныя працэсы закранулі творчую інтэлігенцыю, спартоўцаў. У 1993–1997 гг. выехала каля 220 перспектыўных спартоўцаў, каля 100 трэнераў.

Такім чынам, краіну пакідае найбольш прафесійны кантынгент (Кавалёва, 2004: 12). Асабліва актыўна з'язджаюць спецыялісты ў галіне інфармацыйных тэхналогій.

Асноўнымі прычынамі эміграцыі з Беларусі даследчыкі называюць эканамічныя, і нелегальная эміграцыя найчасцей таксама звязана менавіта з імі.

Аднак пасля рэферэндумаў 1995 і 1996 гг. з краіны сталі эміграваць людзі, якія не былі згодныя з палітычнымі зменамі. Сярод гэтых эмігрантаў быў істотны адсотак спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй. Статыстыка атрымання права на сталае пражыванне, прыкладам, у ЗША сведчыць пра пэўную актывізацыю эміграцыі ў гэтую краіну з Беларусі ў сувязі з палітычнымі падзеямі, найперш выбарчымі кампаніямі 2001, 2006 гг.

Пра неэканамічныя падставы выезду з Беларусі ў апошняе дзесяцігоддзе сведчаць таксама звесткі Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. Паводле статыстыкі Найвышэйшага камісара па справах уцекачоў, па стане на 2010 г. у розных краінах свету статус бежанца атрымалі 5743 беларусы. Найбольш такіх уцекачоў прынялі ЗША і Германія (The UN Refugee Agency).

Прадстаўнікі новай эміграцыі з Беларусі на Захадзе папоўнілі старыя дыяспары, а таксама сталі заснавальнікамі новых грамад. Так, прыкладам, у Канадзе за кошт эмігрантаў канца 1990-х гг. адбылася змена пакаленняў у мясцовай беларускай грамадзе, і цяпер аснову дыяспары тут складаюць "новыя" эмігранты. За кошт новых эмігрантаў ажывілася беларускае жыццё ў Бельгіі, Чэхіі.

На “усходнім” кірунку новыя эмігранты-беларусы ў некаторай ступені далучыліся да працэсу фарміравання новых беларускіх дыяспараў на постсавецкай прасторы. Аднак іх уплыў наўрад ці магчыма лічыць вызначальным, бо асноўную ролю тут адыгралі больш сталыя жыхары.

Найбольшую актыўнасць у дыяспарах праяўляюць, як правіла, беларусы з неэканамічнай эміграцыі.

Такім чынам, цягам апошніх 20 гадоў Беларусь зведала моцную хвалю эміграцыі, выкліканую як эканамічнымі, так і палітычнымі матывамі. Пры гэтым эміграцыя ахапіла высокаадукаваную і кваліфікаваную частку насельніцтва. Улады ў дастатковай ступені не асэнсоўваюць рэальныя тэндэнцыі знешняй міграцыі, праблему нелегальнай эміграцыі, праблему “уцечкі мазгоў” і гэтак далей. Актыўная эміграцыя маладога адукаванага насельніцтва яшчэ больш абвастрае сучасныя праблемы недахопу працоўнай сілы, пагражае назапашваннем негатыўных наступстваў гэтых праблем у будучыні.

Бібліяграфія

1. Загорец, И. В. (2000). *Миграции населения и миграционная политика.* Минск: Лучи Софии.

2. Зайцев, А. В. (2010). "Внешняя трудовая миграция населения Республики Беларусь: структура и основные тенденции развития за 1999–2008 гг.", *Социологический альманах.* Вып. 1.

3. Евелькин, Г. М. (ред.). (2008). *Миграция населения Республики Беларусь*. Минск: "Белорусская наука".

4. Кавалёва, Л. А. (2004). *Дзяржаўная міграцыйная палітыка Рэспублікі Беларусь: Метад. Матэрыялы.* Магілёў: МДУ імя А.А. Куляшова.

5. Казлоў, А. С. (2008). “Знешняя міграцыя рабочай сілы ў Рэспубліцы Беларусь”, *Труды БГТУ.* Сер. VII. Экономика и управление. Вып. XVI. Минск.

6. Федэральная служба дзяржаўнай статыстыкі РФ, URL: http://www.gks.ru/bgd/regl/b11_13/IssWWW.exe/Stg/d1/04-13.htm

7. Czech Statistical Office, URL: http://www.czso.cz/eng/redakce.nsf/i/population

8. Citizenship and Immigration Canada, URL: http://www.cic.gc.ca/english/resources/statistics/index.asp

9. Organisation for Economic Co-operation and Development, URL: http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=MIG

10. The Ministry of Immigrant Absorption, URL: http://www.moia.gov.il/NR/rdonlyres

11. The UN Refugee Agency, URL: http://www.unhcr.org

12. US Department of Homeland Security, URL: http://www.dhs.gov/files/statistics/data/

ПАРТЫІ І ПАРЛАМЕНЦКІЯ ГРУПЫ Ў БЕЛАРУСКІМ ПАРЛАМЕНЦЕ, 1990-2011

АНДРЭЙ КАЗАКЕВІЧ

Анатацыя: У тэксце разглядаюцца розныя формы праяўлення арганізаванай палітычнай актыўнасці дэпутатаў беларускага парламента з 1990 па 2010 гады. У параўнальнай перспектыве аналізуецца партыйнае прадстаўніцтва, значэнне палітычных і непалітычных парламенцкіх груп. Сабраныя дадзеныя сведчаць пра ўстойлівы заняпад палітычнай ролі парламента і дэпутацкага корпуса.

Ключавыя словы: Парламент, палітычныя партыі, парламенцкія групы, гісторыя беларускага парламента.

PARTIES AND POLITICAL GROUPS IN BELARUSIAN PARLAMENT, 1990-2011

Abstract: The text presents a study of various forms of organized political activity, carried out by the members of the Belarusian Parliament during the period 1990–2010. Party representation and the significance of political and non-political parliamentary groups are examined in comparative perspective. The findings indicate a steady decline of political role of the Parliament and its members.

Keywords: Parliament, Political Parties, Parliamentary Groups, Belarusian Parliament History.

Дастаткова складана дэталёва акрэсліць рэальны партыйны і палітычны склад Вярхоўнага Савета 1990–1995 гг. на падставе наяўных крыніц і даследаванняў. Адносна падрабязна апісаная толькі дзейнасць фракцыі ды партыі БНФ. Аналітычныя артыкулы пасля першага этапу выбараў фіксавалі такі расклад: 60 дэпутатаў дэмакратычнага блоку, 120 наменклатурных камуністаў, 50 невядомых, 80 – паўторныя выбары (Івашкевіч, 1990). Вынікі ўсяго веснавога цыкла (абраныя каля 80 % дэпутатаў): дэмакратычны блок – 62 дэпутаты, камуністычная наменклатура – 133 (Шпак, 1990). Але гэта не акрэслівае дакладнае прадстаўніцтва. "Блокі", а пазней "плыні" і "клубы" былі дастаткова аморфнымі фармаваннямі са зменлівым складам, шмат якія дэпутаты ўваходзілі ў некалькі груп, не ўсе групы мелі выразны палітычны профіль. Яшчэ складаней вызначыць фармальную партыйнасць дэпутатаў з улікам усіх партыяў, якія ствараліся паміж 1991 і 1995 гг.

У ВС XII склікання ўтварыліся прынамсі восем дэпутацкіх груп (Тележников и др., 1998: 61). Больш падрабязны склад можна пазначыць такім чынам: дэпутацкая група Беларускага народнага фронту "Адраджэнне" (Апазіцыя Беларускага народнага фронту) у розны перыяд налічвала ад 20 да 37 чалавек; дэпутацкая група аграрыяў – каля 75 асоб; "Дэпутацкі дэмакратычны клуб" – 80–100 чалавек; "Дэмакратычныя рэформы" – каля 30 дэпутатаў; "За дэмакратыю і сацыяльны прагрэс" – каля 70 асоб; праўрадавая група "Беларусь" – ад 100 да 150 прадстаўнікоў; група камуністаў – 25 чалавек; "Згода" – каля 20 дэпутатаў. Самая вялікая і ўплывовая дэпутацкая група "Беларусь", якая падтрымлівала ўрад Кебіча, не мела партыйнай асновы. Паводле ўскосных звестак, прыблізная колькасць дэпутатаў, у той ці іншай ступені ангажаваных у дзейнасць фракцыяў з выразным палітычным профілем, складала больш за 2/3 ад агульнага складу, але лічбы патрабуюць удакладнення. Пры гэтым, ужо пачынаючы з першага складу парламента незалежнай Беларусі, назіралася значная дыспрапорцыя паміж палітычнай ангажаванасцю і партыйнасцю, а таксама пазбяганне значнай часткай дэпутатаў дакладнага палітычнага і арганізацыйнага выбару.

Сітуацыя крыху змянілася па выніках выбараў у парламент 1995 г. – першых і апошніх, праведзеных у перыяд уздыму партыйных структур. Гэтыя выбары паказалі значны рост фармальнага партыйнага прадстаўніцтва, але пры гэтым непартыйны сегмент застаўся істотным. З абраных да канца 1995 г. дэпутатаў палітычныя партыі прадстаўлялі 53,8 %, якія ўваходзілі ў шаснаццаць партыйных арганізацый. У параўнанні з суседнімі краінамі 54 % для партый можна лічыць адносна нізкім паказнікам, але гэта максімум у сучаснай гісторыі Беларусі. Толькі чатыры арганізацыі змаглі правесці больш за два дэпутаты

і зрабіліся асноваю для фармавання парламенцкіх груп: фракцыя аграрыяў (34 партыйныя дэпутаты, 47 сябраў фракцыі), камуністаў (44 і 44 адпаведна); "Саюз працы" (12 і 18); "Грамадзянскае дзеянне" (5 і 17). Каля 60 дэпутатаў склалі прапрэзідэнцкую непартыйную фракцыю "Згода".[1] Такім чынам, у палітычныя фракцыі былі ангажаваныя да 93,5 % дэпутацкага корпуса.

Табліца 1. Дэпутацкія групы (фракцыі) у беларускім парламенце, 1990–2011 гг.

	ВС XI 1985–1990	ВС XII 1990–1995	ВС XIII 1995–1996	ПП I 1996–2000	ПП II 2000–2004	ПП III 2004–2008	ПП IV 2008 – дагэтуль
Дэпутацкія групы (фракцыі), колькасць	-	8	5	0	7	0	0
з іх:							
Партыйныя фракцыі	-	2	4	0	0	0	0
Іншыя палітычныя фракцыі	-	4–6	1	0	2–5	0	0
Непалітычныя дэпутацкія групы	-	0–2	0	0	2–5	0	0
Наяўнасць арганізаванай апазіцыі выканаўчай уладзе	-	+	+	-	+	-	-
Доля дэпутатаў, ангажаваных у палітычныя групы, %		~70	93	0	~30	0	0
Доля дэпутатаў, ангажаваных у групы, %		~70	93	0	~90	0	0

Канстытуцыйны крызіс і роспуск Вярхоўнага Савета напрыканцы 1996 г. былі паваротным пунктам у гэтых працэсах. Станаўленне аўтарытарнага рэжыму адбывалася на выразна беспартыйнай (no-party) аснове. Дэмакратычныя і нацыянальныя арганізацыі выцясняліся за межы афіцыйнай палітыкі, камуністы перажывалі маштабны раскол, тое самае адбывалася з сацыял-дэмакратамі, а дзейнасць Аграрнай партыі была паралізаваная на некалькі гадоў.

[1] "Саюз працы" быў створаны на аснове Партыі народнай згоды і Беларускай сацыял-дэмакратычнай Грамады, "Грамадзянскае дзеянне" – на аснове Аб'яднанай грамадзянскай партыі (узнікла ў 1995 г. у выніку аб'яднання Грамадзянскай партыі ды Аб'яднанай дэмакратычнай партыі).

Фармальна ў Палату прадстаўнікоў I склікання было прызначана дастаткова шмат партыйных актывістаў, але партыйныя структуры, якія падтрымалі Аляксандра Лукашэнку, практычна ніяк не праявілі сябе ў новай палітычнай сітуацыі. Логіка беспартыйнай аўтарытарнай сістэмы не спрыяла развіццю недзяржаўнай сферы і дастаткова хутка прывяла да заняпаду ўсіх партыйных арганізацыяў. Арганізацыйны і кадравы крызіс распачаўся адразу пасля 1996 г. і быў надзвычай глыбокі, ад партыйнай дзейнасці адышла значная колькасць актывістаў і прыхільнікаў[2]. Калі пазначыць партыйную прыналежнасць дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў I склікання на момант абрання ў 1995 г., то яна выглядае дастаткова высокай, але лічбы, відавочна, не адлюстроўваюць рэальнага стану распаду партыйных структур. Падтрыманне прэзідэнта магло прынесці пэўныя асабістыя выгоды, але не выгоды для структур і супольнасцей.

Тэндэнцыя абмежаванага прадстаўніцтва партый у парламенце замацавалася як спецыфічная рыса беларускай аўтарытарнай сістэмы. У 2000 г. у Палату прадстаўнікоў трапілі толькі пятнаццаць партыйных кандыдатаў, у 2004 г. – дванаццаць, а ў 2008-м – сем (гл. табл. 2).[3]

Табліца 2. Партыйнае прадстаўніцтва ў беларускім парламенце, 1990–2011 гг.

	ВС XII 1990–1995	**ВС XIII 1995–1996**	**ПП I 1996–2000**	**ПП II 2000–2004**	**ПП III 2004–2008**	**ПП IV 2008 – дагэтуль**
Колькасць партыяў	?	16	9**	6	3	2
Доля партыйных кандыдатаў, %	?	53,8	42**	13,6	10,9	6,4
з іх:						
Камуністычная партыя Беларусі*, %	?	22	20	5,5	7,3	5,5
Аграрная партыя, %	?	17	9,1	3,6	2,7	0,9
Іншыя, %	?	14,8	12,9	4,5	0,9	0

* У 1993–1996 гг. Партыя камуністаў Беларуская (да расколу).
** Калі не ўлічваць магчымага выхаду з партыяў цягам 1996 г.

Варта адзначыць, што ў Палаце прадстаўнікоў бачная пэўная партыйная актыўнасць. Гэта не толькі прасоўванне сваіх кандыдатаў на

[2] Глыбокі сістэмны крызіс апазіцыйных арганізацыяў наступіў трохі пазней, галоўным чынам пасля 2000–2001 гг.

[3] Склад дэпутацкага корпуса ПП I–IV вызначаны на падставе: (Национальное собрание…; Палата представителей, 2006; Парламент, 1997)

выбарах, але і рэкрутаванне новых сябраў пасля іх. Перш за ўсё гэта датычыць Камуністычнай партыі Беларусі. Па выніках выбараў у 2000 г. партыя мела шэсць дэпутатаў, але да 2004 г. да яе далучыліся прынамсі трое дэпутатаў, абраных на беспартыйнай аснове: Марыя Худая (1995–2004), Таццяна Голубева (2000 – дагэтуль), Наталля Аўдзеева (2000–2008). Пазней, у 2005 г., Таццяна Голубева ўзначаліла КПБ. Наступная кадэнцыя Палаты прадстаўнікоў (2004–2008) была яшчэ больш плённая: да КПБ далучыліся прынамсі чатыры дэпутаты: Уладзімір Майсюк, Раіса Ціханская, Ігар Карпенка і Раман Корап, якія трапілі ў Палату прадстаўнікоў як беспартыйныя. Для Аграрнай партыі фіксуецца толькі адзін такі выпадак – гэта далучэнне Аляксандра Зінчанкі (1995–2008), абранага ў ПП II у якасці беспартыйнага, але па выніках выбараў 2004 г. ён праходзіў ужо як сябра Аграрнай партыі.

Што датычыцца дэпутацкіх груп (фракцый), то гэтая форма калектыўнай актыўнасці ў парламенце таксама прыйшла ў заняпад. У ПП I фракцыі не ўтвараліся. Крыху больш дынамічная сітуацыя склалася ў ПП II, дзе ўзніклі ажно сем дэпутацкіх груп, але іх арганізацыя была дастаткова спецыфічная. Па-першае, з’явіліся выразна непалітычныя партыйныя групы, хрэстаматыйным прыкладам якіх можна назваць "Сяброў Балгарыі", да гэтай групы можна таксама аднесці "Спрыянне эканамічнаму развіццю". Выразна палітычную праграму агучылі толькі групы "Рэспубліка" і "За саюз Украіны, Беларусі і Расіі", астатнія тры – "Адзінства", "Адзіная Беларусь", "Народны дэпутат" – цяжка класіфікаваць адназначна. Па-другое, большасць дэпутатаў уваходзіла адразу ў некалькі груп, што яшчэ больш размывала палітычны профіль гэтых аб’яднанняў. На гэтым гісторыя фракцый у беларускіх парламенце перарываецца: у ПП III і ПП IV дэпутацкія групы не ўтвараліся.

Такім чынам, з 1990 г. адбылася значная эвалюцыя арганізацыі палітычнай дзейнасці дэпутатаў беларускага парламента. У адносна дэмакратычных умовах пачаўся значны ўздым партыйных структур. Калі палітычная дзейнасць большасці дэпутатаў ВС XII была дастаткова аморфнай, то ў ВС XIII склікання партыі і фракцыі вызначалі ўнутрыпалітычны расклад у парламенце. Пасля ўсталявання аўтарытарнага рэжыму хутка аформілася беспартыйная (no-party) сістэма. Колькасць партый, прадстаўленых у парламенце, упала з шаснаццаці ў 1995 г. да двух па выніках выбараў 2008 г., а партыйнае прадстаўніцтва – з 53,8 % да 6,4 %. Пры гэтым заняпад закрануў не толькі апазіцыйныя партыі, не прадстаўленыя ў парламенце з 1995 г., але і лаяльныя сістэме арганізацыі.

Падобным чынам адбывалася развіццё супольнай дзейнасці дэпутатаў у форме парламенцкіх груп (фракцый). Партыйныя

фракцыі былі прадстаўленых толькі ў ВС XII і ВС XIII, пасля чаго такая форма арганізацыі дэпутатаў знікла. Непартыйныя палітычныя аб'яднанні дэпутатаў гралі істотную ролю ў ВС XII, значна меншую ў ВС XIII склікання, пасля яны хутка знікаюць з палітычнай сцэны. Пэўны ўсплёск такой формы актыўнасці меў месца толькі ў ПП II. Паралельна развіваўся інстытут непалітычных дэпутацкіх груп: яны былі прадстаўленыя ў ВС XII, зніклі ў ВС XIII і зазналі сапраўдны росквіт у ПП II. Але нават гэтая бяспечная форма арганізаванай дзейнасці дэпутатаў хутка згубіла сэнс і звялася да нуля ў ПП III і ПП IV.

Такім чынам, эвалюцыя абсалютна ўсіх форм арганізаванай дзейнасці дэпутатаў – ад партый да палітычных і нават непалітычных парламенцкіх груп – сведчыць пра значнае зніжэнне ўзроўню самаарганізацыі дэпутацкага корпуса, праяваў супольных і тым больш арганізаваных дзеянняў дэпутатаў.

Бібліяграфія

1. Івашкевіч, Віктар (1990). "Заўтра былі выбары". *Свабода,* № 1.

2. Казакевіч, Андрэй (2010). “Беларускі парламент эпохі незалежнасці: эвалюцыя дэпутацкага корпусу”, *Палітычная сфера,* № 15(2), 44–70.

3. Народныя дэпутаты Рэспублікі Беларусь: Дванаццатае скліканне (1992). Мінск: "Беларусь".

4. Национальное собрание Республики Беларусь. Палата представителей (официальный сайт). URL http://house.gov.by.

5. *Палата представителей Национального собрания Республики Беларусь, 1996–2006* (2006). Фотоальбом. Сост. В. В. Ермалович. Минск: БЕЛТА.

6. *Парламент – Нацыянальны сход Рэспублікі Беларусь* (1997). А. А. Малафееў, П. У. Шыпук (рэд.). Мінск: Фонд падтрымкі парламентарыяў.

7. Тележников, В. И., Тихомиров, А. В., Шаврук, И. В., Евменова, Т. Л. (1998). *Представительная демократия в Беларуси. Международные парламентские организации.* Минск: "Рай".

8. Шпак, Алесь (1990). "Пост фактум Post Factum". *Белорусская трибуна,* № 4 (20).

ТЕХНОЛОГИИ ЭЛЕКТОРАЛЬНОЙ ИНЖЕНЕРИИ В ИЗБИРАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

АЛЕКСЕЙ КОЛЕСНИКОВ

Аннотация: В тексте анализируются особенности применения технологий электоральной инженерии в избирательной системе Республики Беларусь. В качестве наиболее ярких примеров, являющихся результатом применения таких технологий, приводятся использование мажоритарной электоральной формулы на всех уровнях выборов, значительная роль органов исполнительной власти в процессе формирования избирательных комиссий, строгие ограничения размера избирательных фондов, возможность досрочного голосования, а также ограниченные возможности наблюдателей для осуществления контроля над избирательным процессом. По мнению автора, существование таких норм является ничем другим, как примером манипулирования избирательной системой с целью воспроизведения правящего режима.

Ключевые слова: выборы, избирательная система, избирательная (электоральная) инженерия, избирательные технологии.

ELECTORAL ENGINEERING TECHNOLOGIES IN THE ELECTORAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF BELARUS

Abstract: The paper analyses the main characteristics of the use of electoral engineering technologies in the electoral system of the Republic of Belarus. The most striking examples of applying such technologies are the use of single-winner voting system at all levels of elections, a significant role of executive authorities in the process of election commissions' formation, tight limitations on the size of campaign funds, the possibility of early voting, as well as limited opportunities for observers to control the electoral procedures. The author argues that the existence of such electoral rules is an example of manipulating the voting system in order to reproduce the regime in Belarus.

Keywords: Elections, Electoral System, Electoral Engineering, Electoral Technologies.

Характерной чертой избирательных систем многих посткоммунистических стран является их нестабильность, проявляющаяся в постоянных изменениях избирательного законодательства. С одной стороны, эта особенность вполне естественна ввиду того, что переходные страны пребывают в процессе поиска оптимальных избирательных процедур, способных обеспечить формирование властных институтов на демократических началах и эффективное функционирование политической системы. Однако, с другой стороны, практика подтверждает, что постоянные трансформации избирательной системы часто преследуют совсем другие цели, прежде всего связанные с удовлетворением интересов правящих элит касательно сохранения господствующего положения в обществе. Данное обстоятельство связано с активным применением в этих станах технологий электоральной (избирательной) инженерии, под которыми подразумевают средства и методы адаптации избирательных процедур к эффективной реализации интересов правящих элит относительно завоевания и/или сохранения ими политической власти (Бебик, 2001: 68).

Эта особенность достаточно чётко прослеживается на примере избирательной системы Республики Беларусь, в условиях которой технологии электоральной инженерии стали важным инструментом воспроизведения утвердившейся модели политического режима.

Анализ действующего Избирательного кодекса Республики Беларусь (Избирательный кодекс...) позволяет определить несколько элементов избирательной системы, существование которых, по нашему мнению, можно трактовать как результат использования электоральной инженерии. Первым таким элементом является применение мажоритарной электоральной формулы на всех уровнях выборов, которая, как показывает опыт многих трансформирующихся стран, часто более, нежели другие избирательные системы, благоприятна к использованию административного ресурса. Это вовсе не означает, что пропорциональная или смешанная формулы являются "панацеей" от традиционной для постсоветского пространства "болезни" административного вмешательства в избирательный процесс. Однако именно в условиях мажоритарной системы применение административного ресурса наиболее упрощено в силу целого ряда факторов, связанных со спецификой переходных обществ, которые в Беларуси к тому же имеют свои особенности.

В этом контексте двадцать лет проведения выборов на постсоветском пространстве чётко подтверждают, что наибольшие шансы быть избранными в одномандатных округах, как правило, имеют:

1) известные должностные лица органов исполнительной власти и местного самоуправления;

2) влиятельные бизнесмены;
3) видные общественно-политические деятели.

При фактическом отсутствии последних двух категорий в Республике Беларусь, наибольшие возможности получения депутатских мандатов остаются лишь у чиновников, а также у руководителей крупных государственных предприятий. Поскольку и те, и другие глубоко интегрированы в структуры власти, очевидность работы существующей избирательной системы на реализацию интересов правящего режима не подвергается сомнению.

Второй электорально-инженерной составляющей избирательной системы Беларуси является значительная роль органов исполнительной власти, и в частности Президента, в формировании избирательных комиссий при одновременном ограничении возможностей участия в этом процессе политических партий. Так, согласно статье 32 Избирательного кодекса Республики Беларусь, Центральная комиссия по выборам образуется в составе 12-ти человек из граждан Республики Беларусь, имеющих, как правило, высшее юридическое образование и опыт работы по организации и проведению выборов и референдумов. Шесть членов Центральной комиссии назначаются Президентом Республики Беларусь и шесть членов избираются Советом Республики. Кандидатуры в состав Центральной комиссии рекомендуются соответственно Президенту Республики Беларусь и Совету Республики совместными решениями президиумов областных, Минского городского Советов депутатов и областных, Минского городского исполнительных комитетов. Председатель Центральной комиссии назначается Президентом Республики Беларусь с согласия Совета Республики из числа членов Центральной комиссии по выборам (Избирательный кодекс...).

Что касается комиссий нижних уровней, то согласно статье 34 они формируются из представителей политических партий, общественных объединений, трудовых коллективов, а также представителей граждан, выдвинутых в состав комиссии путём подачи заявления, президиумами соответствующих местных советов и исполнительными комитетами. При этом органы, формирующие комиссию, как правило (!), не менее одной трети её состава набирают из представителей политических партий и других общественных объединений (Избирательный кодекс...). Кроме того, отсутствие чётких критериев отбора и порядка назначения членов окружных и участковых избирательных комиссий, в конечном счёте, предоставляет органам власти весомые рычаги влияния на избирательный процесс.

Третьим аспектом, на который хотелось бы обратить внимание, являются существенные ограничения размера избирательных фондов,

что в целом ставит в неравные конкурентные условия провластных и оппозиционных кандидатов на выборные должности. Согласно статье 49 Избирательного кодекса, кандидаты в Президенты Республики Беларусь, в депутаты Палаты представителей вправе создавать собственные избирательные фонды для финансирования дополнительных расходов по предвыборной агитации. Однако предельная сумма всех расходов из средств избирательного фонда кандидата не может превышать 3000 базовых величин при проведении выборов Президента Республики Беларусь и 1000 базовых величин при проведении выборов депутатов Палаты представителей (Избирательный кодекс...). Поскольку размер базовой величины на момент написания тезисов составляет 35 000 рублей (чуть больше, чем USD 4) (Размер базовой величины...), можно сделать вывод, что в Беларуси кандидаты на выборные должности существенно ограничены в ресурсах для участия в избирательных кампаниях.

Известные российские исследователи Евгений Малкин и Евгений Сучков, которые основными ресурсами избирательной кампании считают самого её субъекта, время, деньги и команду, а административный ресурс рассматривают как дополнительный, отмечают, что во взаимодействии этих ресурсов действует закон взаимокомпенсации (Малкин и Сучков, 2006: с. 48–53). Соответственно, для кандидатов от власти нехватка финансового ресурса вполне может быть компенсирована за счёт властных рычагов влияния, в то время как оппозиционные кандидаты в таких условиях просто не могут проводить полноценные избирательные кампании.

Следующей электорально-инженерной особенностью избирательной системы Республики Беларусь является возможность досрочного голосования (за 5 дней) и голосования на дому без каких либо ограничений и документов, подтверждающих такое право, что закреплено в статьях 53 и 64 Избирательного кодекса. Проблема усугубляется тем, что процедура досрочного голосования надлежащим образом не прописана на законодательном уровне, а при его проведении достаточно присутствия двух членов избирательной комиссии. Вследствие существования таких норм открывается широкое поле для злоупотреблений и махинаций с голосами избирателей. Именно на это часто обращают внимание оппозиционные кандидаты и наблюдатели, констатируя традиционно высокую долю избирателей (около четверти избирательного корпуса), которые голосуют досрочно (В стране продолжается...).

Наконец, не следует забывать об ограниченных возможностях наблюдателей для осуществления контроля над избирательным процес-

сом в Республике Беларусь, что, в частности, проявляется в отсутствии у них права на получение копий протоколов окружных комиссий, а также в специфике процедуры подсчёта голосов, согласно которой особа, ведущая подсчёт, не обязана гласно объявлять результаты волеизъявления по каждому бюллетеню и демонстрировать их.

Таким образом, действующий Избирательный кодекс Республики Беларусь содержит ряд норм, которые можно считать результатом применения технологий электоральной инженерии, поскольку они явно направлены на обеспечение конкурентных преимуществ лояльным к власти кандидатам на выборные должности. Очевидно, что в Беларуси практика применения подобных технологий не ограничивается приведёнными примерами, однако именно они, на наш взгляд, являются наиболее показательными образцами манипулирования избирательной системой республики на современном этапе.

Библиография

1. Бебик, В. М. (2001). *Менеджмент виборчої кампанії: ресурси, технології, маркетинг.* Київ: МАУП.

2. В стране продолжается принудительное досрочное голосование по выборам Президента Беларуси, URL: http://newsby.org/by/2010/12/15/text17379.htm.

3. Избирательный кодекс Республики Беларусь от 11 февраля 2000 года № 370-З; последняя редакция от 4 января 2010 года, URL: http://www.rec.gov.by/pdf/english/electoral_code_rus.pdf.

4. Малкин, Е. и Сучков Е. (2006). *Политические технологии.* Москва: Русская панорама.

5. Размер базовой величины в Республике Беларусь, URL: http://belarusbank.by/ru/press/spravochno/bazovaya_velichina.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ НАУКА В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ И УКРАИНЕ: СОВЕТСКОЕ НАСЛЕДИЕ И ЕВРОПЕЙСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ

АНАТОЛИЙ КРУГЛАШОВ

Аннотация: В докладе рассматриваются основные этапы становления и развития политической науки в Республике Беларусь и Украине, выделяются схожие и отличительные черты развития институциональной структуры, кадрового потенциала, качества и направленности научной продукции, степени академических свобод. Рассматриваются основные проблемы формирования национальных сообществ политологов в обеих странах. Указывается на существенное сужение публичного пространства и академических возможностей для развития прикладных политических исследований в современной Беларуси. Отмечается наличие самоцензуры, негативные последствия раскола политологического сообщества на официальную и оппозиционную науку, проявления других ограничений в свободной дискуссии экспертов и исследователей по ряду ключевых вопросов развития страны. В Украине дальнейшему развитию политологии препятствует недостаточное финансирование, негативные, в том числе коррупционные, проявления в корпорации политологов, недостаточная включённость её представителей в европейское и мировое академическое пространство.

Ключевые слова: политическая наука, Украина и Беларусь, становление политологии.

POLITICAL SCIENCE IN BELARUS AND UKRAINE: SOVIET HERITAGE AND EUROPEAN OPPORTUNITIES

Abstract: This report reflects the principal stages of Political Science origin and development in Belarus and Ukraine. Most characteristic features of their institutional structures' evolution, human resources development, quality and quantity of publications and other academic records are outlined and compared. The author considers the degree of the academic freedom and key problems which burden both academic communities. As of Belarus's case, the shrinking of the topicality of empirical research agenda is stressed, as well as some evidences of other limitations have been analysed too. Belarus's Political Science suffers from the split into the official and oppositional groupings of scholars as well. Ukraine's Political Science faces mainly the lack of financial support, some threatening trends of corruptions alongside with a low level of academic integration into European and global Political Scientists' network.

Keyword: Political Science, Ukraine, Belarus, Evolution of Political Science.

Не преувеличивая значение научного познания и свободного развития гуманитарных наук вообще и социальных в частности, всё же отметим, что любые ограничения, накладываемые обществом или государством, неминуемо влияют на возможности этих наук, а также общества и государства и определяют пути дальнейшего развития. В этой связи важным представляется предложить сравнение двух примеров и, что уже не является преувеличением, даже определённых моделей развития политической науки в двух соседних, очень похожих и близких между собой по своим историческим судьбам, государствах – Беларуси и Украине. Такое сравнение позволяет определить с наибольшей степенью достоверности академические параметры становления и современного состояния обоих академических сообществ и представляющих их институтов. Но, кроме этого, данное сопоставление позволяет уточнить как способность интеллектуальных элит двух стран выполнять свои функции и роли, так и потенциал развития гражданского общества, его способность влиять на политику соответствующих государств. Данное сравнение представляет также интерес и в рамках более широкой дискуссии об отношении государственной элиты, властей Беларуси и Украины к советскому наследию, о смыслах и направленности, перспективах и рисках движения к будущему новых государств и их народов в период постсоветского развития.

Данная тема вызывает особый интерес ещё и потому, что в случае с беларусской и украинской политической наукой рефлексия их представителей направлена либо на изучение зарубежного, и прежде всего западного, опыта становления и эволюции политологии/политической науки, либо преимущественно на исследование академических феноменов в рамках собственной политической науки. С беларусской стороны заслуживает заинтересованного внимания ряд работ по данной проблематике. Среди авторов такие исследователи, как, например, А. Казакевич (2004), Н. Антанович (2005: 184–203; 2008), В. Бобрович (2003), В. Бобков (2004), С. Наумова (2010: 61–74), С. Решетников (2006: 283–286), Н. Василевич (2004). С украинской стороны над данной проблематикой работали С. Рябов (2005: 73), А. Габриелян, М. Кармазина (2009), Ф. Рудич (2003, 2007) и автор этого доклада (Kruglashov, 2010: 281–304). Невзирая на возрастающее количество и широту тематики соответствующих публикаций, определённую репрезентативность анализа процессов становления политической науки в Украине и Беларуси, компаративистский подход в этих работах остаётся для учёных-политологов с обеих исследуемых сторон маргинальным. Что не менее важно, этот подход до сих пор не применялся к изучению опыта развития политической науки в Республике Беларусь и Украине.

В данном докладе автор рассматривает как общие, так и особенные черты развития политической науки в двух изучаемых странах. Безусловно, общим основанием в данном случае является влияние наследия советской политики на становление и развитие политической науки – в разной мере, но не преодолённое как в Украине, так и, тем более, в Беларуси. Это предопределило серьёзное запаздывание с развитием политической науки в постсоветских странах по сравнению с западными странами. Это отставание, в частности, несложно обнаружить не только в сравнении с североамериканскими и западноевропейскими государствами, но даже в сопоставлении с соседней Польшей.

Общей чертой состояния наук в обоих государствах является отсутствие "комфортных", благоприятствующих условий для их формирования и дальнейшего развития в период после обретения данными странами государственной независимости. Правда, в случае Беларуси степень такого "дискомфорта" существенно отличает эту страну от Украины. Точкой расхождения тенденций и направленности формирования отечественных моделей развития политических наук можно обозначить период 1994–1996 годов. Начиная с этого времени черты общности в развитии двух академических сообществ и представляющих их институтов постепенно отступают на задний план по сравнению с отличительными характеристиками беларусской и украинской политической науки.

Например, в отличие от состояния в Беларуси, украинская политическая наука и её представители сохранили значительную степень академической свободы и минимально необходимые условия для разностороннего профессионального общения и сотрудничества с коллегами не только из России и стран СНГ, но и из европейских стран, научных институтов и ведущих исследовательских коллективов всего мира. За последние двадцать лет в Украине сформировались достаточно продуктивные научно-исследовательские центры политической науки, равно как и выпускающие кафедры политологии. Заслуживают упоминания такие академические центры, как Институт политических и этнонациональных исследований НАН Украины им. акад. И. Кураса, Институт государства и права НАН Украины им. акад. В. Корецкого, Институт мировой экономики и международных отношений. Авторитетные кафедры политологии действуют в Киевском национальном университете имени Тараса Шевченко, Национальном педагогическом университете им. М. Драгоманова, Национальном университете "Киево-Могилянская академия", Львовском национальном университете имени Ивана Франка, Донецком национальном университете, Одесском национальном университете им. И. Мечникова, Харьковском национальном университете им. В. Каразина, Черновицком национальном университете

имени Юрия Федьковича и в ряде других вузов страны. Указанные институции обладают собственной тематикой исследований, выпускают разного уровня и качества научные издания, включая монографии и регулярные выпуски сборников научных статей, и формируют, пусть и с разной степенью успешности, профессиональные ниши для своих выпускников на региональных и общенациональном рынках труда.

В Беларуси в этот период, в особенности с момента принятия и приоритетного культивирования государственной идеологии, статус и возможности развития отечественной политической науки не получили дальнейшего развития. Среди разных причин такого явления прежде всего необходимо выделить то, что приоритетной формой их деятельности определялось культивирование государственной идеологии, воспитание кадров для выполнения соответствующих функций в общенациональном масштабе. Такие роли и приоритеты отдаляют сообщество политологов Беларуси от принятого в мире понимания научных и прикладных функций политического познания. Подобному положению дел нет аналогов и среди окружающих Беларусь стран-соседей. Немаловажную роль в ослаблении потенциала беларусской политической науки играет также раскол профессионального сообщества на представителей официальной науки и тех, кто пытается реализовать свои возможности и интересы в негосударственном секторе, а нередко и за пределами своей страны.

Такие институциональные, количественные и качественные характеристики развития политической науки в Республике Бедарусь и Украине сопоставлены в докладе. Автор предложил и аргументировал контекстуальные выводы и научно-практические рекомендации по налаживанию сотрудничества между беларусскими и украинскими политологами, вхождению в европейский и мировой контекст их дальнейшего развития. Это сотрудничество пока ещё остаётся эпизодическим и фрагментарным, оно не приобрело ни системности, ни достижимой даже в сложившихся условиях разносторонности и результативности.

Библиография

1. Антанович, Н. А. (2005). “Политическая наука и политологическое образование в Республике Беларусь”, в С. И. Глушкова и др. (ред.), *Политическая наука и политические процессы в Российской Федерации и Новых Независимых Государствах:* сб. ст. Екатеринбург: УрО РАН.

2. Антанович, Н. А. (2008). “Становление политического анализа как отрасли профессиональных исследований и деятельности”, *Весн. Брэсц. ун-та. Сер. гуманітар. і грамад. навук,* 2(33): 124–130.1.

3. Бобков, В., Мельник, В. и Божанов, В. (2004). “Политология в Беларуси: состояние и перспективы”, *Политическая наука. Политология в постсоветских государствах, 2:* 64–70.

4. Бобрович, В. (2003). “Белорусская политология как зеркало”, *Наше мнение,* 24 ноября, URL: http://nmnby.eu/news/analytics/268.html.

5. Васілевіч, Н. (2004). “Генэзіс беларускай паліталогіі”, *Палітычная сфера,* 3: 23–30.

6. Казакевіч, А. (2004). “Паліталогія паліталогіі”, *Палітычная сфера,* 3: 4.

7. Кармазіна, М. (2009). “Політична наука: дисертаційний аспект”, *Політичний менеджмент,* 2(35): 17.

8. Решетников, С. В. (2006). “Институционализация политической науки в Республике Беларусь”, в В.Н. Ватыль (ред.), *Белорусская политология: многообразие в единстве II:* Матер. междунар. науч.-практ. конф., Гродно, 25–26 мая. Гродно: ГрГУ С. 283–286.

9. Рудич, Ф. (2003). “Політична наука в Україні: стан і перспективи”, *Політичний менеджмент,* 1: 3–17.

10. Рудич, Ф. (2007). “Политическая элита или политология?”, *Киевский телеграф,* 30(376).

11. Рябов, С. (2005). *Політична наука в Україні XXI століття: стан і перспективи.* Київ.

12. Kruglashov, A. (2010). “Ukrainian Political Science: From Quantity to Quality”, in R. Eisfeld and L. Pal (eds), *Political Science in Central-East Europe, Diversity and Convergence.* Verlag Barbara Budrich.

13. Naumova, S. (2010). “Belarusian Political Science: On Opposite sides of the Barricade”, in R. Eisfeld and L. Pal (eds), *Political Science in Central-East Europe,* Diversity and Convergence. Verlag Barbara Budrich.

РОЛЬ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ИДЕОЛОГИИ В ФОРМИРОВАНИИ ПОЛИТИЧЕСКОГО РЕЖИМА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

ИГОРЬ НЕДОКУС

Аннотация: В статье рассматриваются сущность государственной идеологии в постсоветских странах, эволюция "фундаментальных" основ беларусской государственной идеологии, роль президента Александра Лукашенко в формировании идеологической вертикали в стране, перспективы беларусской государственной идеологии в условиях социально-экономического кризиса.

Ключевые слова: государственная идеология, идеологическая вертикаль, политический режим, "фундаментальные" основы беларусской государственной идеологии, беларусская социально-экономическая модель.

THE ROLE OF STATE IDEOLOGY IN FORMING THE POLITICAL REGIME IN THE REPUBLIC OF BELARUS

Abstract: The article deals with the essence of state ideology in the post-Soviet countries as well as with the “fundamental” basis of the Belarusian state ideology and the role of the President Aliaksandr Lukashenka in formation of the ideological vertical in the state; the perspectives of Belarusian state ideology in the conditions of the social and economic crisis.

Keywords: State Ideology, Ideological Chain of Command, Political Regime, “Fundamental” Grounds of the Belarusian State Ideology, Belarusian Socio-Economic Model.

Развитие идеи государственной идеологии – одна из существенных черт политических преобразований в постсоветских странах. В полной мере о роли государственной идеологии в процессе формирования политических режимов стран региона можно говорить в отношении среднеазиатских государств, частично – Российской Федерации и, конечно, Беларуси. Попытки её введения в политические системы отображают общие цели: характерное для советского времени отношение к конституции как к чему-то формальному, несущественному, мало связанному с действительностью; скрытое несогласие с заложенными в конституции либерально-демократическими идеями и ценностями, стремление подменить их сконструированными идеологемами; политический популизм, который позволяет манипулировать общественным мнением путём создания утопических проектов, стремление говорить народу только то, что он хотел бы услышать; подмена понятия "государственная идеология" другим, близким по содержанию понятием "национальная идея".

В Республике Беларусь дискуссия о государственной идеологии инициирована в 1990-х годах. С самого начала целями этой кампании выступали обеспечение дополнительной легитимности политического режима, попытки вернуть беларусскому народу утраченные иллюзии.

Референдум 1996 года явился отправным пунктом, который положил начало первой попытке введения государственной идеологии. Однако вместо идеи беларусского национального возрождения в стране начали пропагандировать эклектичный набор из отдельных элементов марксизма и рыночного социализма, либерализма и консерватизма, панславизма и национализма, атеизма и православия (Заико,1999: 81–82; Бобрович, 2003: 63–66).

Особая активизация "идеологической работы" пришлась на 1998–1999 годы, когда проходили многочисленные совещания на высшем уровне, встречи президента с учёными и т. д. В это время формировалась триада ценностей: "сильная власть", "социально ориентированная экономика" и "христианские добродетели". В начале XXI века государственная идеология второй половины 1990-х значительно иссякла. Постепенно в риторику выступлений беларусского лидера и официальные издания вводится понятие "беларусской модели развития" (Указ Президента..., 2004).

Двадцать седьмого марта 2003 года президент Беларуси выступил на семинаре руководящих работников республиканских и местных органов по вопросам совершенствования идеологической работы, где в общих чертах изложил своё видение новой государственной идеологии. В докладе прозвучали две концептуальные идеи, которые претен-

дуют на роль новых идеологических ориентиров. Первая касается мессианской роли Беларуси среди восточнославянских народов, которую ей в силу обстоятельств приходится выполнять. По словам президента Александра Лукашенко, "в восточнославянском мире мы остались единственной страной, открыто проповедующей верность нашим традиционным цивилизационным ценностям" (О состоянии идеологической... 2003: 21). Другая идея содержит ответ на вопрос: что же именно позволяет Беларуси претендовать на роль восточно-славянского лидера. Оказывается, беларусы сохранили традиционные ценности, утраченные их соседями. Среди таких ценностей на первом месте находится "способность трудиться не только ради наживы, но и для блага общества, коллектива, других людей" (О состоянии идеологической... 2003: 20).

Таким образом, в Республике Беларусь "фундаментальные" основы государственной идеологии меняются, в каждом конкретном случае можно чем-то поступиться, интерпретировать те или иные положения в контексте меняющейся конъюнктуры, смены политического курса. Как, например, не отказаться от тезиса стратегического союза с Россией и одновременно вести с ней полномасштабную информационно-психологическую войну, или обосновать уменьшение социальных пособий и т. д.

В 2004 году подписан указ президента "О совершенствовании кадрового обеспечения идеологической работы в Республике Беларусь". Документ устанавливает штатное расписание и государственное финансирование идеологической системы, ответственность руководителей государственных и других организаций страны за состояние идеологической работы в коллективах (Указ Президента..., 2004). Так, её непосредственная организация возложена на одного из заместителей руководителя, который стал элементом идеологической вертикали. В целом, на этапе становления в Республике Беларусь воспроизводилась советская пропагандистская машина периода "застоя" с идеологической вертикалью, курсом идеологии в учебных заведениях и т. д.

В политической науке государственная идеология определяется как признак тоталитарной системы. Поскольку идеи обязаны признавать все жители страны, навязывание идеологических постулатов осуществляется с использованием всех институтов власти, за непризнание – санкции и репрессии. Но в Беларуси, как отмечают многие исследователи, идеология отдельно, а жизнь отдельно.

Дальнейшее развитие государственной идеологии в Республике Беларусь трудно прогнозировать, так как сегодня к её формированию причастны в большинстве своём люди, которые не имеют опыта или

не испытывают пиетета перед идеологической вертикалью СССР. Более того, они отстаивают тезис о сближении с Европейским Союзом в противовес России. В последние годы идеологическая вертикаль теряет значение, но она не исчерпала себя, хотя, возможно, потеряла неосоветский облик (раньше вызывала доверие/интерес через привычку/ностальгию) и требует поиска новых методов влияния.

Идеология в Республике Беларусь – детище президента Александра Лукашенко. Президент сам поставил вопрос о необходимости государственной идеологии и обозначил ключевые направления идеологической работы. Поэтому провал, отказ от идеи государственной идеологии – удар лично по Александру Лукашенко.

И последнее. Сегодня социально-экономическая модель, созданная в Республике Беларусь, фактически терпит крах, а "хозяйственники" могут утратить доверие президента. Поэтому именно "идеологи", возможно, будут приближены к президенту, так как этот ресурс остаётся, а ситуация требует жёсткого "упорядочивания" информационного пространства.

В целом, беларусская государственная идеология не выходит за пределы обычных для многих авторитарных политических режимов попыток идейно обосновать существующую систему власти. Её главной миссией является укрепление харизматической легитимности Александра Лукашенко идеологической легитимностью созданной им системы. Однако задача скорее всего не решается: никакой популярной идеологии не создано, а для того чтобы выдвигаемые лозунги сработали и обеспечили консолидацию общества вокруг "беларусской модели" и политическую мобилизацию в поддержку курса лидера государства, они должны доказать свою эффективность. В условиях роста экономических и социальных проблем обращение к идеологии может вызвать, прежде всего, скептическую реакцию населения.

Библиография

1. Матусевич, Е. В. и др. (2003). *Беларусская модель развития: механизмы реализации.* Минск: ИСПИ.

2. Заико, Л. Ф., ред. (1999). *Национально-государственные интересы Республики Беларусь.* Минск: Изд. В.М. Скакун.

3. Бобрович, В. (2003). “Государственная идеология: pro et contra”, *Філаматы,* 3: 63–66.

4. *О состоянии идеологической работы и мерах по ее совершенствованию* (2003). Материалы постоянно действующего семинара руко-

водящих работников республиканских и местных государственных органов, Минск: Академия управления при Президенте Республики Беларусь.

5. Указ Президента Республики Беларусь от 20 февраля 2004 года № 111 "О совершенствовании кадрового обеспечения идеологической работы в Республике Беларусь". URL: http://pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=P30400111&p2.

ПРЕЗИДЕНТСКИЕ ВЫБОРЫ В БЕЛАРУСИ-2010: АНАЛИЗ ПРОГРАММ И ПОЗИТИВНЫХ ЭЛЕКТОРАЛЬНЫХ ПОСЛАНИЙ[1]

ЕВГЕНИЙ ПРЕЙГЕРМАН

Аннотация: В Беларуси президентская кампания 2010 года отмечена множеством событий, которые привлекли внимание СМИ, беларусской и международной общественности. В то же время содержательная составляющая кампании (соревнование предвыборных программ и электоральных месседжей) имела второстепенный характер. Кандидаты в президенты выступали преимущественно с ценностных, а не программных позиций. В результате в их кампаниях преобладал популизм. Оппоненты А. Лукашенко различались не идеологией и видением будущего страны, а степенью радикальности по отношению к действующему режиму.

Ключевые слова: выборы в Беларуси, президент, предвыборная программа.

PRESIDENTIAL ELECTIONS IN BELARUS-2010: THE ANALYSIS OF PROGRAMS AND POSITIVE ELECTORAL MESSAGES

Abstract: The 2010 presidential campaign in Belarus was marked by a series of events that attracted the attention of mass media, Belarusian society and international community. At the same time. the contents of the campaign (the competition of the candidates' programmes and electoral messages) was of secondary importance. The presidential candidates focused on values rather than programmes. As a result, it was populism that prevailed in their campaigns. Aliaksandr Lukashenka's opponents differed rather in the level of radicalism towards the incumbent regime than in their ideologies and visions for the future of the country.

Keywords: Elections in Belarus, President, Presidential Election Campaign.

[1] На основе исследования "Президентские выборы в Беларуси-2010: акцентируя программы и позитивные электоральные послания", проводившегося в период с сентября 2010 года по май 2011 года.

Президентские выборы 2010 года войдут в историю как противоречивая электоральная кампания. С одной стороны, кампания-2010, её контекст и ход отмечены некоторой либерализацией. Забытые за многие годы жёсткого авторитаризма нормы и стандарты правового электорального процесса были частично возвращены в беларусскую реальность на этапах сбора подписей и агитации. С другой стороны, "демократические завоевания" сентября – первой половины декабря 2010 сведены на нет событиями ночи 19 декабря и последовавшей волной беспрецедентных репрессий против политической оппозиции и гражданского общества.

Такая повышенная событийность полностью затмила содержательную часть выборов: соревнование программ и электоральных посланий кандидатов в президенты. В итоге, содержание выборов осталось практически незамеченным и не проанализированным.

Исследование призвано восполнить этот пробел. Объектом исследования явилось именно соревнование программ и электоральных посланий в президентской кампании 2010 года. Методологически исследование основывается на синтезе и анализе фактологической базы, полученной в результате:

• контент-анализа программ и выступлений кандидатов в президенты: анализировались опубликованные в центральных СМИ программы всех кандидатов, а также оба выступления кандидатов на Первом национальном телевизионном канале (в случае А. Лукашенко анализировалось выступление на IV Всебеларусском народном собрании);

• контент-анализа предвыборного общественного дискурса: анализировались материалы, опубликованные в центральных государственных ("Советская Беларусь", "Республика", "Народная газета") и независимых ("Народная воля", "Белгазета", "Наша ніва") общественно-политических газетах в ноябре-декабре 2010 года;

• проведённых интервью с представителями инициативных групп кандидатов в президенты. Интервью проводились в г. Минске, а также во время исследовательских визитов (fact-finding visits) в областные центры Беларуси по методике "интервьюирования элит" (elite interviewing) в формате структурированных и полуструктурированных интервью. Интервьюировались по два представителя от каждой инициативной группы. Отбор производился по возрастному критерию: один представитель в возрасте 18–30 лет, другой – старше 30 лет.

Основные выводы исследования

• Сравнительный контент-анализ программ и телевыступлений кандидатов в президенты позволяет выделить наиболее популярные темы всей избирательной кампании. Тематическая повестка дня пре-

зидентских выборов-2010 преимущественно формировалась следующими темами (в порядке убывания популярности): *экономическая либерализация/модернизация, отношения с Россией, инвестиции, пенсии, налоги, средний и малый бизнес, государственный долг и кредиты, система образования, сельское хозяйство, судебная система и законность, бюрократия и коррупция, отношения с Европейским Союзом.*

• Контент-анализ программ кандидатов выявил совпадение не только тематических приоритетов (к примеру, 9 из 10 наиболее популярных тем совпадали в программах А. Лукашенко и девяти других кандидатов), но и предлагаемых путей решения проблем в рамках этих приоритетов. Даже по вопросу геополитической ориентации кандидаты были близки к консенсусу. В результате можно констатировать наличие *декларативного консенсуса* на уровне программ. Кандидатов сложно разделить по их идеологической окраске (левые/правые).

• Выборы-2010 проходили под знаком преимущественно ценностных, а не программных дискуссий.

• Доминантной чертой всей кампании явился популизм. Кандидаты стремились дать упрощённые ответы на сложные вопросы и уделяли мало внимания разработке системных программных предложений (наиболее детализированные программы отмечены у Я. Романчука и А. Лукашенко).

• Кампания изобиловала примерами негативных электоральных посланий: акцент в большинстве случаев делался на представлении в негативном свете кампаний оппонентов.

• Выборы продемонстрировали неоднозначное состояние политических партий Беларуси. С одной стороны, сразу несколько партий впервые были представлены собственными кандидатами. Более того, партии показали достаточно высокий организационный потенциал участия в масштабной политической кампании. С другой стороны, прошедшие выборы отмечены феноменом *"работы на два фронта"* среди партийных активистов: многие члены политических партий занимались сбором подписей за выдвижение не только кандидата от своей партии, но и других кандидатов. Это свидетельствует не только о проблемах отдельных политических партий, но и слабой структурированности всего общественно-политического поля в Беларуси.

THE THIRD SECTOR IN BELARUS. THE CASE OF SOCIAL AFFAIRS, 2010

IRMINA MATONYTĖ
TATSIANA CHULITSKAYA

Abstract: We elaborate typology of the third sector organizations according to their relation to the state; describe NGOs engaged in social policies; analyse representation of social issues in the Presidential electoral campaign (2010). Unlike in democratic regimes, the Belarusian third sector organizations are marginalized by the state. The pro-governmental social organizations are efficient agents of the state and help it in carrying out social policies. Oppositional NGOs and anti-Lukashenka proponents are mostly silent about social issues concentrating more on political freedoms and human rights in Belarus.

Keywords: Third Sector, Opposition, State, Agent, Actor, Social Policies.

Анатацыя: Мы распрацоўваем тыпалогію арганізацыяў трэцяга сектару паводле іх адносінаў з дзяржавай; апісваем НДА, што займаюцца сацыяльнай палітыкай; аналізуем рэпрезентацыю сацыяльных пытанняў у электаральнай кампаніі Прэзідэнта (2010). У адрозненне ад дэмакратычных рэжымаў, трэці сектар у Беларусі маргіналізаваны дзяржавай. Прадзяржаўныя сацыяльныя арганізацыі ёсць дзейнымі агентамі дзяржавы і дапамагаюць ёй рэалізоўваць сацыяльную палітыку. Апазіцыйныя НДА і прыхільнікі антылукашэнкаўскай лініі звычайна не надаюць увагі сацыяльным пытанням і больш канцэнтруюцца на палітычных свабодах і правах чалавека ў Беларусі.

Ключавыя словы: трэці сектар, апазіцыя, дзяржава, агент, актар, сацыяльная палітыка.

The main purpose of the article is to show the specificity of the third sector in a non-democratic regime (Belarus). We focus on institutionalized organizations and organized activities of the third sector (in democratic regimes usually conceptualized as non-governmental organizations). We employ the institutional analysis and complement it by the qualitative discourse analysis. Being oriented towards the evidence-based research, we mostly focus on public speeches and public acts related to representation of social concerns, in particular during the year 2010, when the Presidential elections took place in Belarus.

From the outset (based on the "common sense" knowledge and various analyses carried out by international agencies, such as UNDP, Freedom House, etc.) we assume that unlike in democratic regimes where NGOs play the role of a mediator between the market and the state in solving social problems, the Belarusian third sector organizations are marginalized by the state. However, we claim that the current political regime in Belarus is interested in and highly enterprising about the establishment of many state-controlled and state-dependent social organizations which provide legitimacy for the regime and squeeze out any efforts of the genuine (autonomous from the state) third sector. Indeed, we employ the classification of the third sector organizations, elaborated by ourselves based on theoretical insights from Salamon and H. Anheier (1993) and Young (2000), where 3 major types of interaction between the state and the NGOs are established: liberal (oppositional), subsidiary (collaborationist) and partner.

Indeed, our research shows that pro-governmental social organizations in Belarus are efficient agents of the state and help it carrying out social activities aimed at smooth social discontent. These organizations reproduce official discourse and provide legitimization for the current social policies led by the state (under conditions of economic deterioration). Their prearranged participation in the public policy process makes them more promoters than actors capable of independent action in the field of social affairs. One of the most visible pro-governmental social organizations is the Belarusian Women's Union (BWU), that is led by Nadezhda Ermakova, the current Head of the National Bank of the Republic of Belarus. Members of the BWU board are Marianna Schetkina, the current Minister of Labour and Social Security and Antonina Morova, the current parliamentarian. The BWU is an umbrella organization for women's activities in social policies. Because of personal affiliation of its leaders to the executive and legislative institutions of Belarus, this pro-governmental social organization is on the top of social affairs agenda and its members were very active in the presidential electoral campaign 2010.

Similar relations and affiliations with the state are typical for Belaya Rus' (White Russia]. In 2009–2010 Belaya Rus' established 162 Soviet-style public

advisory centre (in Russian – "obschestvennye priyemnye") in Minsk and other regional centres aimed at solving education and health care problems on the community level. In 2010, the chairman of Belaya Rus' Alyaksandr Radzkov, the former Minister of Education, became a leader of Lukashenka's electoral headquarters and members of Belaya Rus' collected signatures for Lukashenka. Not surprisingly, in January 2011 Radzkov was appointed a vice-chairman of the Administration of the President of the Republic of Belarus. By the way, the three other board members of Belaya Rus' are deputies of the House of Representatives.

Yet, the restrictive legal-political context does not annihilate the third sector completely. According to expert evaluation, every second organization of the third sector in Belarus in 2010 functioned unregistered. However, the oppositional NGOs (many of them are unregistered in the country) and anti-Lukashenka political proponents in Belarus 2010 limit their action and discourse to protest activities and promotions of some democratic initiatives (mostly, in the domain of human rights which, under the repressive regime closely border with the social security, especially of those citizens who are persecuted by the state). Yet, oppositional NGOs are little vocal about social issues as such and concentrate more on political freedoms and civic rights.

Among the most noticeable Belarusian oppositional NGOs are: the Assembly of Pro-Democratic NGOs of Belarus which in 2010 united 264 youth, social, human rights, ecological, educational, and support organizations (Belarusian Ministry of Justice refused its registration three times and currently it functions illegally), several organizations of businessmen and entrepreneurs (for instance, the "Perspective", the International Organization for Freedom of Entrepreneurship (registered in Ukraine) and youth NGO Malady Front (Youth Front) (registered in the Czech Republic)). In March 2010, the Assembly and other Belarusian NGOs started the campaign against adoption of the new Law on Non-Governmental Organizations, which made the NGOs registration even more complex, introduced new obligatory forms of civic activity reports (comparable to the current practices in Putin's Russia) and stipulated that once convicted, a person cannot be among the founders of any organization (sic! in the country which is notorious for its politically motivated trials), etc. Representatives of 110 NGOs in Belarus signed the collective petition addressed to the Belarusian Parliament and Government and asked to further liberalize the draft. There was no official reaction to this oppositional document. Instead, the draft of the law was enthusiastically supported by some "socially relevant organizations". For instance, the official newsletter of the Belarusian Association of Social Workers (to be interpreted as a pro-governmental social organization because of its subservient action towards the state initiative) published positive comments about the law a week before elections.

Many oppositional NGOs were involved in the presidential campaign 2010: they provided human and organizational resources for the alternative candidates, organized activities in the regions, collected signatures and conducted non-partisan election observation. Electoral observation projects were organized by the NGO Belarusian Helsinki Committee (BHC), Human Rights Center "Viasna" (which was deprived of its legal registration by the Supreme Court of the Republic of Belarus in 2003 because of election observation activities during the Presidential Campaign 2001 and since then used to function illegally) and Movement for Freedom. After elections held on December 19, 2010, oppositional NGOs became targets for repressions. They faced KGB interrogations, withdrawal of computers, official warnings from the Ministry of Justice regarding their activities, etc. Numerous civic activists have been arrested.

Social problems were in the center of Lukashenka's electoral campaign, but they remained peripheral in the programs of oppositional candidates. Lukashenka continued to promote ideas of the state-led policies, where the third sector is eventually assigned a minimal agent role, while the oppositional candidates largely espoused the liberal model of the third sector, engaged in social policies aimed to remedy the blatantly dysfunctional state.

However, we suggest that if we analyse NGOs (and presidential electoral campaign) from the bottom-up perspective on the local level, we might observe more cases of advocacy and solving social problems with NGOs (or oppositional candidates') assistance. Yet, these activities lack media attention and social visibility and demand employment of another method of research (participant observation), not a discourse analysis. Also, our hunch is that if we focus on another public policy domain (not social affairs, but – for instance – ecological concerns) we might observe some different configuration of the third sector in Belarus, where the zero-sum game pattern would not be so blatantly displayed between the state-led and controlled social organizations fighting against liberal anti-Lukashenka civic organizations, but these two types of third sector organizations would be more cooperative and would mutually share some organizational networks and human resources.

Bibliography

1. Salamon, L. M., and Anheier, H. K. (1993). "A Comparative Study of the Non-profit Sector: Purpose, Methodology, Definition and Classification," in S. Saxon-Harrold and J. Kendall (eds.), Researching the Voluntary Sector. Tonbridge: Charities Aid Foundation. P. 13–43.

2. Young, D. (2000). "Alternative models of government-nonprofit sector relations: theoretical and international perspectives", *Nonprofit and voluntary sector quarterly,* 29, p. 149–172.

Першы Міжнародны Кангрэс даследчыкаў Беларусі
Працоўныя матэрыялы
Том 1 (2012)

The First International Congress of Belarusian Studies
Working Papers
Volume 1 (2012)

Founders and Organizers
Political Sphere Institute of Political Studies (Palityčnaja Sfiera) (Belarus)
Vytautas Magnus University (Lithuania)
Institute of the Grand Duchy of Lithuania (Lithuania)

EuroBelarus International Consortium (Belarus)
Belarusian Institute for Strategic Studies (Belarus)
Našie Mnienije / Our Opinion Expert Community web-site (Belarus)
Novaja Eŭropa / New Europe online magazine (Belarus)
Arche journal (Belarus)
BelarusDigest online magazine (United Kingdom)
Flying University program (Belarus)
Konrad Adenauer Stiftung (Germany)
Agency of Humanitarian Technologies/ Centre for Social Innovations (Belarus)
East Politics Centre public institution (Lithuania)

Працоўныя матэрыялы Першага Міжнароднага Кангрэса даследчыкаў Беларусі, што адбыўся 23–25 верасня 2011 года ў Коўне, Літва. Тэксты прысвечаны актуальным даследаванням у галіне беларускай гісторыі, палітыкі, грамадства і культуры.

Working papers of the First International Congress of Belarusian Studies, which was held on September 23–25, 2011 in Kaunas, Lithuania. The texts cover topical research on Belarusian history, politics, society and culture.

UDK 323.2(476)(063)
Fi319

Web: http://icbs.lt, http://icbs.palityka.org/
e-mail: icbs@palityka.org
Tel. (BY) + 375 29 673 32 96
Tel. (LT) + 370 68 63 11 46
Fax. + 370 37 20 38 58